

KÜLTÜRE KARŞI YAPAY ZEKÂ: POSTHÜMANİZM, TEKİLLİK VE JETGİLLER YANILGISI

ARTIFICIAL INTELLIGENCE AGAINST CULTURE: POSTHUMANISM, SINGULARITY AND THE JETSONS FALLACY

Hakan KÜRKÇÜOĞLU*

ÖZ: Bu çalışma, son yıllarda etkisi ve kullanım alanı giderek genişleyen yapay zekâ çalışmalarının temelinde yatan düşünce eksenine ve bu fikirlerin ileride kültüre yönelik olarak yaratacağı muhtemel etkilere odaklanmaktadır. Bu amaçla öncelikle yapay zekâ modellerinin üretimindeki düşünce eksenini belirleyen aktörlere değinilmiş ve kavramla ilgili olarak -adlandırılışı da dâhil olmak üzere- bazı tartışmalara yer verilmiştir. Daha sonra, yapay zekâ çalışmalarının yönünün ortaya çıkmasında önemli rol oynadığı düşünülen teknolojik determinizm, Transhümanizm ve Posthümanizm gibi felsefi/sosyolojik akımlar ilgili literatür bağlamında incelenmiştir. Bu akımlar çerçevesinde, teknolojik gelişmelerin sonucunda kaçınılmaz bir şekilde ortaya çıkmasına neredeyse kesin gözüyle bakılan teknolojik tekillik, Silikon Vadisi gibi yapay zekânın lokomotifi sayılabilecek çevreler söz konusu olduğunda bir çeşit ideolojik akım olarak değerlendirilmiştir. Bu ideolojik bakışın altında şekillenen yapay zekâ çalışmalarına ve yapay zekânın kültüre olan etkilerine dair kaygı ve eleştirilere yer verilmiş, özellikle literatürde “Jetgiller Yanılgısı” olarak adlandırılmış olan, teknoloji sürekli olarak hayatı kolaylaştırıcı bir noktaya giderken insan kültürünün bugünkü haliyle mevcudiyetini korumaya devam edeceği yönündeki bakış üzerinde durulmuştur. Sonuç olarak; literatürdeki eleştirilerden hareketle, yapay zekânın tekilliğe giden yolda, verimlilik, kar maksimizasyonu gibi hedeflerle gerçekleşen üretiminin geri dönülemez bir şekilde insan kültürüne karşıt bir işlev gösterebileceği, bu nedenle bu durumun öncelikli bir tartışma ve eleştiri konusu haline gelmesinin oldukça önem arz ettiği değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kültür, Yapay Zekâ, Posthümanizm, Transhümanizm, Tekillik

ABSTRACT: This study focuses on the axis of thought underlying artificial intelligence developments, which have been expanding in influence and use in recent years, and the possible effects of these ideas on culture in the future. To this purpose, firstly, the actors determining the axis of thought in the production of artificial intelligence models are mentioned and some discussions about the concept -including its nomenclature- are included. Then, philosophical/sociological movements such as technological determinism, Transhumanism and Posthumanism, which are thought to play an important role in the emergence of the direction of artificial intelligence studies, are examined in the context of the related literature. Within the framework of these movements, the technological singularity, which is considered almost certain to emerge inevitably as a result of technological developments, is evaluated as a kind of ideological trend when it comes to environments such as Silicon Valley, which can be considered

* Dr.-Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi İletişim Fakültesi Radyo Televizyon ve Sinema Bölümü/Bolu- hakankurkuoglu@ibu.edu.tr (Orcid: 0000-0003-2603-1764)

as the driving force of artificial intelligence. Concerns and criticisms regarding artificial intelligence researches shaped under this ideological perspective and the effects of artificial intelligence on culture are included, and especially the view that human culture will continue to exist in its current form while technology is constantly moving to a point that makes life easier, which is called the "Jetsons Fallacy" in the literature, is emphasized. As a result; based on the criticisms in the literature, it is evaluated that the production of artificial intelligence on the road to singularity, with goals such as efficiency and profit maximization, may irreversibly function in opposition to human culture, and therefore, it is very important that this situation becomes a priority subject of discussion and criticism.

Keywords: Culture, Artificial Intelligence, Posthumanism, Transhumanism, Singularity

Giriş

Yapay zekâ çalışmalarının gelişim hızının çok yüksek olması, ona dair kavramsal tartışmaları zorlaştırır. Söylenen her sözün bu teknoloji rüzgârının içinde kaybolup gitme riski oldukça yüksektir. Bu durumda henüz temel bileşenleri bile yeterince tartışılmamış bir fenomen, çeşitli araç gereçlere dönüşerek gündelik hayatımızın içine yerleşmektedir. Bahsi geçen teknoloji, katı ve kaçınılmaz, alternatiflerinin düşünmeye bile değer bulunmadığı bir gelecek tasvirinin gölgesinde şekillenmektedir.

Konuyla ilgili literatürün önemli bir kısmı, yapay zekâyla ilgili kuramsal eleştirilerden ziyade sürekli genişleyen fütürist tahminlerden oluşmaktadır. Oysa bu tahminlerin şu anki sorunlar bir yana gelecekteki sorunlar için de pek bir çözüm önerisi yoktur. Yapay zekâ artık gelecekte geçen bir bilimkurgu nesnesi değildir. Tam şu anda deneyimlediğimiz, uçan arabaların değil ama kişisel verilerin varlığından bile haberimizin olmadığı dijital depolarda uçtuğu, kendi yaşamlarımız üzerindeki kontrolümüzün gittikçe azaldığı bir şimdiki zamanı yaşamaktayız. Bu aynı zamanda kendimiz hakkındaki en temel kararları bile bilgisayarlara devrettiğimiz algoritmik bir evrendir. Algoritmanın Bilgisayar Bilimci Robert Kowalski'ye (1979) ait olan ünlü tanımı, belki de ironik olarak insan hayatı üzerindeki "kontrolün" makinelere aktarımını yansıtır: mantık+kontrol.¹

Günümüz kültürü tüm teknolojik ağdan bağımsız düşünülemez bir konumdadır. Birbirinden ayrı olarak ele alınamayacak kadar iç içe geçmişlerdir. Artık insan zihni de sadece biyolojik süreçlerin ürünü değildir ve dijital sistemlerle ortaklaşmış bir yapıdadır. Teknolojiyle birleşmenin devamı ve bunun sonucunda ortaya çıkacak olan "tekillik" bir gelecek projeksiyonunun ötesinde, maluma doğru bir gidişat olarak kapıda beklemektedir (Yonck, 2019: 313).

Bu "yakın geleceğe" doğru adım adım yaklaşılırken eleştirel bir perspektifin gerekliliği de giderek artmaktadır. Ancak yapay zekânın

---

¹ Kowalski'ye (1979: 424) göre algoritma temelde bir problemi çözmeye kullanılacak bilgiyi belirten mantık bileşeni ile problemi çözme stratejilerini belirleyen kontrol bileşeninin toplamından oluşur. Kontrol bileşeni ne kadar geliştirilirse algoritmanın verimliliği de o ölçüde artar.

teknolojik gürültüsü o kadar fazladır ki konuya dair eleştirel tartışmaların devamlılığı oldukça zordur. Bu çalışmada, genel hatlarıyla yapay zekâya dair anaakım eğilimlere ve bu eğilimlere karşı üretilmiş antitezlere odaklanılacaktır.

Çalışmada, yapay zekâ çalışmaları toplumsal alana dair etkiler bakımından kendine özgü dinamikleri olan bir durum olarak kabul edilmiş ve bu açıdan betimsel analize tabi tutulmuştur. Konuyla ilgili akademik literatürün yanında, yapay zekâ sektöründe liderlik ve mentorluk özellikleri taşıyan kişilerin söylemleri haber, bildiri ve blog yazıları üzerinden değerlendirilmiştir. Ayrıca yapay zekâ geliştirmelerinin arkasındaki anaakım düşünce yapısına yöneltilmiş olan önemli eleştirilere de yer verilmiştir. Yapay zekânın ve etkilerinin anaakım görüşlerde belirgin bir olumsuzluk içerisinde değerlendirilmesi ve geleceğe dair projeksiyonlarda, teknoloji bu kadar hızlı değişirken insan türünün bundan zarar görmeden ya da ontolojik değişime uğramadan yaşamına devam edeceği görüşünün bir yanlılığı olup olmadığı çalışmanın ilgilendiği temel problemlerdendir.

Kavram tartışmaları: Yapay zekâ yapay ve zeki mi?

Microsoft kurucusu Bill Gates, 21 Mart 2023 tarihinde kişisel blogunda yayınladığı bir yazıyla yapay zekâ çağının başladığını ilan etmiştir (Gates, 2023). Bahsi geçen yazıya göre yapay zekâ, en az cep telefonları ve internetin insan hayatına girişi kadar büyük bir devrimdir ve bu devrimsel sürecin içerisinde son birkaç yılda yaşanan gelişmeler, komut bazlı işletim sistemlerinden (MS-DOS) grafik bazlı sistemlere (Windows) geçiş kadar büyük bir sıçrayış olmuştur. Yapay zekânın hukuk, mahremiyet, önyargı gibi konularla olan ilişkisine dair görüşlerinde Max Tegmark ve Nick Bostrom gibi posthümanistlerden ilham aldığını söyleyen Gates'in bu konularda doğacak sorunlarla ilgili önerileri ise "devletler gereken düzenlemeleri yapmalı" gibi klişelerden öteye gitmemektedir. Bu düzenlemelerin nasıl yapılacağı ve Silikon Vadisi'nin kapalı devre işleyişinde bunun nasıl mümkün olacağı gibi konulara ise pek değinilmemiştir. Yazıdaki bir başka klişe ise yapay zekânın insan hayatına ve kültüre olan muazzam boyuttaki etkilerinin "insanlar için iyi birer asistan olacaklar" retoriğine indirgenmesidir.

Sadece Bill Gates değil onunla benzer statüdeki diğer teknoloji liderlerinin de yapay zekâya dair bakışlarının belirgin bir teknolojik determinist çerçevede şekillendiği söylenebilir. Toplumsal olanın nasıl olsa teknolojik gelişmeye bir şekilde ekleneneceği düşüncesi, ufukta bekleyen birçok ciddi sorunu görünmez kılmaktadır. Elbette burada teknoloji liderleri tek sorumlu değildir. Ancak bu teknolojinin gücünün büyüklüğü onları birer şirket yöneticisi rolünün çok ötesinde, toplumsal ve siyasi gidişata doğrudan yön veren aktörler konumuna yerleştirmektedir.

Mevcut yapay zekâ çalışmaları, insan hayatını son derece kolaylaştırıcı araçlar sunsa da aynı zamanda insanın tarih boyunca gerçekleştirdiği birçok faaliyetle rekabet edecek ve zaman içerisinde insanın dünya üzerindeki rolünü ikincil düzeye indirecek bir patika üzerinde ilerlemektedir

(Kürkçüoğlu, 2024: 35-44). Yapay zekânın yeni bir çağı başlattığı ortada olsa da bu çağın insanlığa getirecekleri tartışmalıdır. Sanatçı ve yazar James Bridle, ufukta görüneni “Yeni Karanlık Çağ” olarak tanımlamaktadır. Bridle, yapay zekâ ve otomasyon uygulamalarının gerçekten de insani işleri kolaylaştırdığını ancak işleri kolaylaştırmak için tasarlanan modellerin aynı zamanda nüfusun büyük bir bölümünü yoksullaştırma işlevi gördüğünü savunmaktadır (Bridle, 2020:135). Yazara göre yoksullaştırmanın da ötesinde, bilgisayarım (işleme) ve otomasyon, yabancılaşmayı, bilişsel ön yargıları, radikalleşmeyi, gözetimi, işsizliği ve hepsinden önemlisi düşünme biçimimizi etkilemektedir;

“İşleme ve onun ürünleri etrafımızı sarıp sarmaladıkça, hakikati kurma gücü ve kabiliyetini giderek daha fazla ele geçirdikçe, giderek artan sayıda bilişsel görevi devralmaya talip oldukça, gerçekliğin kendisi bir bilgisayara dönüşüyor ve düşünce tarzımız da buna ayak uyduruyor.” (Bridle, 2020: 53)

Tüm insanlığın düşünce biçimini ve kültürünü bir daha geri dönülemeyecek şekilde değiştirmesine kesin gözüyle bakılan bir teknolojinin gelişimi üzerindeki söz hakkımız oldukça kısıtlıdır. Bu teknoloji üzerinde demokratik bir katılımla doğrudan söz sahibi olmak bir yana temsili anlamda bile pek bir etkiden söz edilemez. Yapay zekâ gibi çalışmalar, genellikle “süper güç” olarak tanımlanan ülkelerdeki teknoloji şirketlerinin ve yine aynı ülkelerdeki birkaç seçkin kuruluşun kararlarıyla şekillenmektedir. Yapay zekâ çalışmalarının eksenini belirleyen iki tür teknokrat grubu olduğu söylenebilir. Bunlardan ilki; malum olduğu üzere büyük teknoloji şirketlerinin yöneticileri olan Bill Gates, Sam Altman, Elon Musk, Steve Wozniak gibi tanınmış isimlerdir. Diğer grup ise kamuoyu görünürlüğü kıyasla daha az olmakla beraber Silikon Vadisi’ndeki “akıl hocası” ya da “guru” rolleriyle çok daha derin etkilere sahip olan; Ray Kurzweil, Max Tegmark, Anders Sandberg gibi bilim insanlarından oluşmaktadır. Bu noktada önemli bir problem mevcuttur. İki gruptaki kişiler de ortak bir çevrenin mensuplarıdır. MIT, Harvard gibi okullardan mezun, Wired, The Atlantic gibi popüler teknoloji dergilerinde yazan, Silikon Vadisi’nde yönetici ya da danışman olarak görev yapmış ve hepsinden ötesi bilişim teknolojileri dünyasında bir çeşit “star” niteliğine sahip olan bu insanlar, aynı zamanda dünya çapında birer tekno-elit olma vasfını da taşımaktadırlar.

Bahsi geçen ikili tekno-elit grubunun genel düşünce eksenini; yapay zekâ araçlarının insanların işlerini kolaylaştıran ve profesyonellerin işlerini “asiste eden” uygulamalar olduğu, bir süre sonra ise insan zekâsını aşan “genel yapay zekânın” ya da “süper yapay zekânın” ortaya çıkacağı, bunun sonucunda ise insanın biyolojik bedeninin bilişim teknolojileriyle bütünleşeceği “tekillik” dönemine geçileceğidir. Tekillik bu bağlamda neredeyse adı konulmamış bir ideolojiye dönüşmüş durumdadır. Tıpkı komünist ideolojide belirli bir aşamadan sonra tüm insanlığın kendiliğinden komünizme geçeceğinin iddia edilmesi gibi neredeyse tüm teknoloji elitleri

bir gün nihai olarak insan bedeninin yazılımla birleşeceği, yani tekillik evresine geçileceği konusunda mutabıktır. Bu ideolojinin fikir babası olarak varsayabileceğimiz Ray Kurzweil de ünlü kitabının başlığında adeta bir slogan biçiminde “tekillik yakında” (Kurzweil, 2005) diyerek bu evreyi muştulamıştır. Ancak tüm dünyayı ilgilendiren bir konunun aşırı uçta teknolojik determinist bir yaklaşımla “yapabiliyoruz, o halde yapalım” anlayışına indirgenmesi içerdiği tehlikeler bakımından tartışılmaya değerdir.

Yapay zekâ çalışmalarının getirdiği teknoloji rüzgârının içinde eleştirel düşünceler ya şirketlerin baskın sesinin yanında cılız kalmakta ya da abartılı, muhafazakâr, sıkıcı vb. bulunup bir kenara itilmektedir. Oysa yapay zekânın bir kavram olarak adlandırılışında bile mevcut bazı problemler vardır. Kavramın 1955 yılında gerçekleşen bir konferansta ilk kez McCarthy vd. (2006) tarafından yapay zekâ olarak adlandırılmasından bu yana aynı ismin kullanımı devam etmektedir. Ancak bu sorgulanmaya oldukça açık bir adlandırmadır;

Aslına bakarsanız, bugün “yapay zekâ” dediğimiz şey ne yapay ne de akıllıdır. İlk yapay zekâ sistemleri daha çok kuralların ve programların hakimiyetindeydi, bu nedenle “yapaylık” hakkındaki bazı konuşmalar en azından makuldü. Ancak, herkesin favorisi olan ChatGPT de dahil olmak üzere, günümüzdeki yapay zekâ sistemleri kudretini gerçek insanların emeğinden alıyor: artık medeniyeti kurtarmak adına yaratıcı ve profesyonel üretimlerine el konan sanatçılar, müzisyenler, programcılar ve yazarlar. Buna olsa olsa “yapay olmayan zekâ” denebilir (Morozov, 2023).

Morozov’un bu eleştirisi yapay zekânın ilk dönem çalışmalarından ayrılan yanına, büyük veriden beslenen yapısına yöneliktir. Gerçekten de günümüzde yapay zekâ çalışmaları makineyi düşündürmekten ziyade büyük veri setlerinde bulunan insan yaratıcılığının ne kadar optimal bir şekilde toplanıp içerileceğiyle ilişkili bir yola evrilmiştir. Dolayısıyla Morozov’un da vurguladığı gibi burada zekâ olarak adlandırılan şey, yapay olarak üretilmekten ziyade biyolojik insan zekâsının ürünlerine el koyulması yoluyla işlev kazanmaktadır. Bir başka deyişle; insanlığın binlerce yıllık biyolojik zekâ birikimi, keskin bir kırılmayla ve değer kaybına uğramış olarak yazılımlara devredilmektedir.

Morozov’un ikinci eleştirisi yapay zekânın adlandırılışının zekâyı tek boyuta indirgemiş olmasınadır. Yazara göre bu durum, insan zekâsının ikili mantığa dayalı yapısını yok saymaktadır;

İnsan zekâsı tek boyutlu değildir. 20. yüzyılda yaşamış Şilili psikanalist Ignacio Matte Blanco’nun ikili mantık (bi-logic) diye adlandırdığı şeye dayanır: biçimsel muhakemenin statik ve zamansız mantığı ile duyguların bağlamsal ve fazlasıyla dinamik mantığının birleşimi. İlki uyumsuzlukları arar, ikincisi de onları silmekte hızlıdır. Marcel Duchamp’ın zihni pisuarın tuvalete ait olduğunu biliyordu, kalbi ise bilmiyordu. İkili mantık, alelade şeyleri nasıl özgün ve yaratıcı biçimlerde yeniden gruplandırdığımızı açıklar. Bunu, sadece Duchamp değil, hepimiz yaparız. Yapay zekâ bu aşamaya asla ulaşamayacaktır; çünkü makineler geçmişe, bugüne, geleceğe, tarihe, hasara ya da nostaljiye dair (salt bilgiden ziyade) bir duyguya sahip olamazlar. Duygular olmadığında, ikili

mantık bileşenlerinin birinden mahrum kalır. Makineler, tekil biçimsel mantık içinde sıkışıp kalırlar. Böylece “zekâ” kısmı da ortadan kalkar (Morozov, 2023).

Morozov’un değinmiş olduğu konu bir adlandırma probleminin de ötesinde, kültürle ilgili oldukça temel noktalarla bağlantılıdır. Günümüzde ChatGPT ve benzeri yapay zekâ modellerinin kullanıcı sayıları tıpkı sosyal medyanın ilk zamanları gibi oldukça hızlı bir ivmeyle artış göstermektedir. Dolayısıyla sosyal medyadaki etkilerin benzerlerinin yaşanması, örneğin dijital yerli/dijital göçmen benzeri ayrımların yapay zekâ bağlamında da ortaya çıkması gibi sonuçların yaşanması muhtemeldir. Ancak sosyal medyadan farklı olarak yapay zekâ modellerinin insani düşünce ve imge biçimlerini tersyüz edecek kadar güçlü olması muhtemeldir. Yapay zekâ taklit yeteneğiyle de olsa herhangi bir kültürel ürünü matematiksel bir işleyişle ortaya koyar. Dolayısıyla yapay zekânın “yerlilerinin” daha önceki nesillerden çok keskin bir ayırım yaşaması ve insanların imgelem biçimlerinin değişmesi, insan bedenine enjekte edilecek herhangi bir çipe gerek kalmadan gerçekleşebilecektir. Bu aşamada, sadece makinelerde değil, insanlarda da zekânın ikili mantık bileşenlerinden duygulara yakın olan kısmın zayıflaması olası bir ihtimaldir.

Zekâ kavramını yazılıma ve kodlara dair bir süreç için kullanıyor olmamızla ilgili başka problemler de bulunmaktadır. Bunların en önemlisi zekâ olarak adlandırdığımız şeyin aslında bir yanıla kültürel bir kavram olmasıdır. Berry (2022: 10-11), ekokültürel perspektiften yola çıkarak insan gruplarının ve bireylerin özelliklerinin ancak kendi bağlamlarında anlaşılabilirliğini savunmuştur. Yazara göre psikolojik süreçler evrenseldir ancak bu süreçler hem tarih içerisinde hem de bireyin kendi yaşamı boyunca sürekli olarak değişir ve bir çeşit kültürel çeşitlilik içerisinde kendisine yer bulur. Berry, zekâyı karmaşık bir bilişsel ve sosyal kapasite olarak tanımlayarak farklı kültürel gruplar ve bireyler arasında çeşitlilik gösterdiğini, tek ve değişmez bir nitelik olarak kabul edilemeyeceğini vurgulamıştır. Buradan yola çıkarak yapay zekânın adlandırılışındaki problemlerden birinin de her bir model için o modeli kodlayan yazılımcıların ve şirketlerin kültür perspektifinin modellere bir zekâ kavrayışı olarak tekil biçimde indirgenmesi olduğu söylenebilir. Örneğin bir geniş dil modeli aracından detaylı bir komut girmeden “kısa bir öykü” yazmasını istediğimizde o öykü, hiçbir zaman modelin beslendiği veri tabanı ve yazılımcıların dijital kodlara aktardığı kültürel bağlantılarından bağımsız olmayacaktır. Oysa “zekice” yazılmış bir öykünün dil ve anlatım özellikleri dilden dile ve kültürden kültüre farklılıklar göstermektedir. Bahsi geçen türde dil modelleri, verilen görevi -bir şekilde- yerine getirmede iyi birer araç olsalar da binlerce yıllık kültürel mirasların farkını anlamlandıracak, anlamlandırabilse bile bu farkları önemseyecek biçimde kodlanmaktan uzaktırlar. Dolayısıyla bu tür modellerde zekâ olarak adlandırılan şey, kültürel bağlantılardan bağımsız, sadece araçsal işlev görme yönüyle tanımlanmış bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.

Zekâ, sadece araçsal bir düzenek olarak var oluyor olsaydı vahşi doğada hayatta kalmayı başarabilen hayvanları da dahi olarak addetmemiz gerekebilirdi. Ancak çağrışım ve ilişkisellik yoluyla yeni bağlantılar kurabilmek, insanın bilinçli bir varlık olmasına ve bu bilinçten doğmuş olan insan kültürüne özgüdür. Dolayısıyla zekânın insan biyolojisinin değil “maddenin temel bir özelliği” olduğunu (Sen, 2024) duyuran OpenAI CEO’su Sam Altman’ın gözden kaçırdığı şey; ChatGPT ve benzeri modellerin tüm büyü ve etkileyciliklerine rağmen halen taklit yoluyla çalışıyor olduğudur. Oysa insan beyni sadece taklit metoduyla çalışmamaktadır, aynı zamanda genetik, bilinçdışı gibi farklı etmenlerin işin içinde olduğu son derece karmaşık bir yapıdadır.

“İnsanı insan kılan şeyler, çoğunlukla (öngörülebilir gelecek dahilinde) hesaplayamadığımız, ölçemediğimiz, algoritmik olarak tanımlayamadığımız, simüle edemediğimiz ve tam anlamıyla anlayamadığımız şeylerle ilgili. Bizi insan yapan şey matematiksel değil hatta kimyasal ve biyolojik de değil. Bizi insan yapan şeyler, genel anlamda farkına varılmayan, konuşulmayan, bilinçdışında yatan, gündelik ve nesneleştirilemeyen şeyleri içerir” (Leonhard, 2018:42).

OpenAI ya da başka bir şirket muhtemelen çok da uzun sürmeyecek olan “genel yapay zekâ” hedefini gerçekleştirdiğinde artık Turing testini tersten işletmenin zamanı gelmiş olacaktır; yapay zekâ, karşısındakinin bir insan ya da başka bir yapay zekâ modeli olduğunu ayırt edebilecek midir? Bir başka deyişle bilince ya da kendi varlığını anlamlandırma özelliğine sahip olabilecek midir? Distopik sanat eserleri, genellikle kendi varlığının farkına varmış bir genel yapay zekâyı tehlike olarak görmüştür. Ancak bunun tam tersine, bir bilince hiçbir zaman sahip olmayacak yapay zekâ, dünyayı matematiksel ve tek boyutlu bir kültürel akışa sürüklemek açısından çok daha tehlikeli olabilir.

İnsan zekâsının temel unsuru olan bilinç ve bilinçten kaynaklı olarak ortaya çıkmış olan insan kültürü zekânın niteliğini de belirlemektedir. Bir insanın zeki olup olmadığını gösteren şeyler, birbirinden farklı toplulukların kültürlerine göre değişkenlik gösterebilir. Bunun yanında insan zekâsı amaca göre kodlanmış değildir. Tamamen rastgele davranışlar için de kullanılabilir. Örneğin insanlar tarihin başlangıcından beri oyun kültürüne sahipken yapay zekânın bilişsel gelişimini tamamlamak veya ilerletmek için oyun oynamasına gerek yoktur. İnsanların yaptığı birçok şey, yapay zekânın verimliliğe ve daha fazla endüstrileşmeye odaklı yapısında değersiz duruma düşebilir. Ancak bizim kültür olarak tarif ettiğimiz şey, yapay zekâ söz konusu olduğunda “olmasa da olur” denilen birçok davranışı ve alışkanlığı içermektedir. Yapay zekâ algoritmaları her ne kadar insan bilişselliğinden “esinleniyor” olsa da çok daha farklı bir matematiksel kesinlik içerisinde çalışmaktadır. Bu durumda ilerlemenin aynı yönde devam ettiği bir gelecekte kültüre ait birçok ögenin tamamen değişeceği ya da ortadan kalkacağı önümüzde duran bir gerçektir. Hristova vd.’nin (2020: 2) vurguladığı üzere; algoritmaların insanlardan daha gelişmiş olan yetenekleri, aynı zamanda insanlar için bir “handikap” halini yansıtır ve bu

nedenle algoritmalar, “süreçsel, dinamik ve duygusal” olan insan kültürüne karşıt bir işlev göstermiş olur. Dolayısıyla algoritmaların matematiksel kesinliği ile ortaya çıkan yapay zekâ da bizim insan kültürü olarak tanımladığımız şeyin karşısında konumlanmaktadır.

Teknolojik Determinizm’den Transhümanizm’e, Transhümanizm’den Posthümanizm’e...

Günümüzde yapay zekâ çalışmaları bilişim teknolojisinde bir ilerlemenin çok ötesine geçmiş, ideolojik bir çerçeve kazanmıştır. Bu çerçevenin öncülü kuşkusuz teknolojik determinizm perspektifidir. Heder’in (2021: 120) tanımına göre teknolojik determinizm; sürekli olarak ivmelenerek daha yüksek verimliliğe yönelen teknolojik ilerlemenin kaçınılmazlığı, teknolojik evrimin önceden belirlenmiş doğasının toplum üzerinde dışsal bir güç olduğu ve toplumun değişmesini sağladığı fikrine dayanan bir ideoloji/akımdır. Bu anlayışa göre teknoloji, kendi iç mantığını takip ederek bağımsız olarak ilerlemekte ve toplum da bu durumun sonucu olarak yeniden yapılanmaktadır (Héder, 2021: 120). Günümüz yapay zekâ çalışmaları bağlamında teknolojik determinizm, artık bir tartışma olmaktan çıkmış, birkaç ülkenin ve Silikon Vadisi’nin önderliğinde ilerleyen alanda neredeyse resmi bir ilke durumuna gelmiştir. Teknolojik determinizmin ilke edinildiği bu atmosferde bazı alt başlıklar ön plana çıkmaktadır. Bunların en önemlileri; insan, makine ve yapay zekânın birleşimini öngören Transhümanizm-Posthümanizm ve bu fikirlerin bir uzantısı olarak Tekillik idealidir.

Transhümanizm ve Posthümanizm birbirinden küçük farkları olsa da benzerliklerinin daha fazla olması nedeniyle iç içe geçmiş iki ideoloji olarak değerlendirilebilir. Her iki görüşte de bilimsel ve teknolojik gelişmelerin yardımıyla insanın biyolojik yapısının aşılabacağı bir dünya tasavvur edilir. Transhümanizm, daha teknik odaklı bir perspektifi benimseyerek bedenle makine birleşimi, insan zihninin yazılımlarla güçlendirilmesi gibi konulara yoğun bir iyimserlik içerisinde odaklanırken, Posthümanizm, meseleyi daha geniş bir boyutta tartışarak insan ötesine geçecek yeni bir varlığı ve bu gelişmeyle beraber başlayacak olan yeni dönemde ortaya çıkacak felsefi problemleri ele almaktadır. Her iki kavram da yukarıda bahsedildiği gibi aynı kökten beslenen (teknolojik determinizm) bir fikrin uzantılarıdır.

Transhümanizm’in modern anlamda tartışılması 1950’li yıllara kadar uzanmaktadır. Julian Huxley (2020), 1957 yılında, müjdecî denebilecek bir üslupla yazdığı ünlü yazısında Transhümanizm’in ana hatlarını çizmiştir. Huxley’e göre insanlık kaçınılmaz bir biçimde “kendi evriminin yöneticisi” pozisyonuna gelmiştir. Transhümanizm ile birlikte en şanslı bile kapasitesinin çok altında kalan insanlar, kendilerini aşarak zihinsel açıdan çok daha “verimli” hale gelecektir.

Transhümanizm’le adı özdeşleşmiş fütüristlerden biri olan Hans Moravec ise 1980’lerin sonunda ortaya attığı *mind children* (zihin çocukları) kavramıyla hem insandan hem de makineden farklı, yapay zekâyla beraber

gelişmiş, yeni bilinçli varlıkların ortaya çıkacağı yönünde bir kehanette bulunmuştur. Moravec'e (1988: 2) göre bir insan gibi düşünebilen ve davranabilen makineler, insan biyolojisine ihtiyaç duymadan kültürel evrimi sürdürebileceklerdir. Bu durumun nihai sonucu olarak ise insan DNA'sı "evrimsel yarışı" makinelere karşı kaybedecektir. Moravec'in kendi deyimiyle "postbiyolojik" varlıkların insanın yerini alacak olmasını "kültürel değişim" (1988: 1) sözcükleriyle ifade etmesi dikkat çekicidir. Buradaki determinist bakış o kadar keskindir ki insanın etkisizleşerek geri plana düşeceği bir dünya tasavvurunda, kültürün bile sadece insanlara değil aynı zamanda makinelere ait bir özellik olarak var olacağı öngörülmüştür.

Transhümanist düşüncenin bir başka önemli ismi (aynı zamanda Dünya Transhümanist Birliği'nin kurucularından) Nick Bostrom (2019), Transhümanizm'i hem mevcut pozitif bilimler ve teknolojideki gelişmeler hem de gelecekteki yapay zekâ ve nanoteknoloji gibi alanlarda öngörülen gelişmeleri odağına alarak insan organizmasının daha ileri bir hale getirilmesini benimseyen bir yaklaşım olarak tarif eder. Bostrom'a göre transhümanistler, mevcut insanı "evrimin son noktası" olarak görmeyi reddederek (hatta evrimsel açıdan yetersiz görerek) şimdikinden çok daha fazla biyolojik ve bilişsel kabiliyete sahip insan ötesi bir varlığa geçişi mümkün gören ve bu "ilerlemeci" tutum açısından oldukça radikal sayılabilecek bir bakış açısına sahip kişilerdir. Bostrom, insan bedeninin kendini aşması hakkında heyecanlı ve benimseyici fikirlere sahip olmakla birlikte, post-insanlık hakkında özellikle bilinmeyen ve öngörülemeyen birçok problemin mevcut olabileceğine de değinmiştir. Ancak 2024 yılında yayınlanan *Deep Utopia: Life and Meaning in a Solved World* adlı kitabında Bostrom, dijital teknolojiler ve yapay zekâ bağlamındaki görüşlerinde Uzun Vadeciliğin (Longtermism) ve Transhümanizm'in oldukça radikal bir boyutunu dile getirir;

İnsan sonrası yaşam o kadar iyi olabilir ki, oraya giden yol oldukça manzaralı olsa, çayırlar ve meyve bahçelerinden oluşan büyüleyici bir kırdan geçse bile, hızımızı biraz bile kesmek ya da çiçekleri koklamak için durmak aptallık olur: belki de oraya mümkün olduğunca çabuk ulaşmaya çalışmalıyız. (Bostrom, 2024: s.y.)

Görülebileceği üzere Bostrom'un yansıttığı düşünce ekolüne göre Posthümanizm o kadar kesin bir amaç olarak belirlenmiştir ki oraya giden yolda insanlık için iyi olan şeyler bile feda edilebilir. Bu noktada Bill Gates gibi teknoloji elitlerinin yukarıda da belirtildiği üzere Bostrom gibi fütüristlerin görüşlerine büyük önem verdiklerini tekrar etmek gerekebilir. Genellikle kendine has bir akışta şekillendiğini düşündüğümüz teknolojiler, aslında belirli fikir akımlarından oldukça etkilenecek ortaya çıkmaktadır.

Biyolojik bedenini aşarak makinelerle birleşilmesinin sadece daha iyi bir insan yaşamı için hedeflendiği söylemek aşırı iyimser bir yaklaşım olacaktır. Transhümanizm, yapay zekâ çalışmaları söz konusu olduğunda, sermayenin insan emeğini daha verimli kılmak, kar artırımının önündeki biyolojik engelleri aşmak, dolayısıyla artı değeri makineleştirmek adına içkin

bir hedefidir (Dyer-Witthof vd., 2022: 215). Transhümanizm'e kıyasla Posthümanizm, insan-makine ortak evrimini çok daha geniş boyutlarıyla tahayyül etmektedir. Yapay zekâ çalışmalarının hiç tükenmeyen yakıtı olan büyük veri teknolojisindeki gelişmeler, tesadüfi süreçlerle değil posthümanist düşüncenin hegemonyası içerisinde gerçekleşmekte, Posthümanizm'in toplumsal meseleleri kendi akışında, olduğu gibi kabul eden indirgemeci yaklaşımı ise insan hayatına dair birçok önemli değişikliği sadece basit birer teknik adaptasyon olarak varsaymaktadır (Chandler, 2015: 835).

Posthümanizm konusunda önemli bir çelişki de otomasyonun yapabildikleri insan zekâsını aştığında, sermaye için insan emeğinin zorunluluğundan kurtulma fırsatının doğması, dolayısıyla makineyle birleşmenin insan için bir kapasite aşma seçeneğinden ziyade "eskimekten" kurtulmayı engellemenin tek yolu haline gelecek olması, bir başka deyişle; insanlığın onu ortadan kaldıracak bir süreç sonucunda ileriye taşınacağı tasavvur ediliyor olmasıdır (Andrejevic, 2019: 7). Esasen bu, Posthümanistlerin de farkında olduğu ancak pek fazla değinmedikleri en önemli konulardan biridir. "İnsan sonrası dönem" adından da belli olacağı üzere insanların büyük bir bölümünün bu yeni duruma adaptasyondan mahrum kalacağı bir dünya anlamına gelmektedir.

Posthümanizmi teknolojik determinizmden ziyade hümanizm karşıtı bir perspektiften savunan kuramcılar da mevcuttur. Bunlardan biri olan Braidotti, Posthümanist düşüncüyü üç ayrı kola ayırır;

"Çağdaş insan sonrası düşüncenin üç temel kolu olduğunu düşünüyorum: İlki, ahlak felsefesinden gelmektedir ve tepkisel bir insan sonrası biçimi oluşturmaktadır; ikincisi, bilim ve teknoloji çalışmalarından gelmektedir ve analitik bir insan sonrası biçimi oluşturmaktadır; üçüncüsü ise bizzat benim de ait olduğum hümanizm karşıtı öznellik felsefeleri geleneğinden gelmektedir ve eleştirel bir insan sonrası önermektedir" (Braidotti, 2021: 55).

Braidotti (a. g. e.: 58, 83), pan-insanlık olarak da adlandırdığı Posthümanizm'in insanın merkezi konumunu yerinden edecek olmasının getireceği bazı faydalar olduğunu savunmaktadır. Ona göre Posthümanizm insan ve insan olmayan ama yaşamsal öze ilişkisi olan soyut ve somut öznelerle karşılıklı bir bağ yaratacaktır. İnsan sonrası durumda, insan merkezci Hümanizm'in aksine insan olmayan organik yaşamın da kapsandığı bir düzen ortaya çıkacaktır. Ancak Braidotti, zekânın organik olduğunu ve organik yaşamla bağlantıda olmanın onun için bir özeliği olduğunu vurgulamaktadır. Dolayısıyla teknolojik determinist görüşlerden çok daha farklı bir Posthümanizm çerçevesi çizmektedir.

Bir İdeoloji Olarak Tekillik ve Jetgiller Yanılgısı

Yapay zekâ, teknolojik bir çalışma sahasının dışında o kadar geniş bir toplumsal anlam kazanmıştır ki onu kendine özgü ideolojik bir çerçeveden bağımsız düşünmek eksiklik olacaktır. Bu çerçeve, Dataizm (Harari, 2016), Çözümcülük (Morozov, 2024) Uzun Vadecilik vb. olarak adlandırılabilir.

Yapay zekâ alanındaki tekno-elitlerin söylemlerine bakıldığında ise bu, onlar için neredeyse bir doktrin haline dönüşmüş olan tekilliktir. Doktrinin en önde gelen savunucusu Ray Kurzweil'e (2005: 5) göre tekilliğin altında yatan temel fikir, insan yapımı teknolojinin değişim hızının üstel büyümesi ve teknolojik aletlerin gücünün katlanarak artmasıdır. Yazara göre teknolojik gelişmede üstel büyüme aldattıcıdır. Çünkü teknolojik büyüme, neredeyse algılanamaz bir şekilde başlamakta ve sonra beklenmedik bir şekilde patlamaktadır. Bu nedenle insanlık bu büyümenin gidişatını takip etmeye ve ona uyum sağlamaya dikkat etmelidir.

Bilişim teknolojileri bağlamda tekillik kavramı, ilk kez akademisyen ve bilim kurgu yazarı Vernor Vinge tarafından kullanılmıştır. Vinge'ye (1993) göre insan zekâsından daha büyük bir zekâ, teknolojik ilerlemeyi yönlendirdiğinde ilerlemenin hızı çok yüksek bir boyuta, bir başka deyişle sonsuza (tekillige) ulaşacaktır. Bu nedenle insanların hayvanlara kıyasla birçok problemi çok daha hızlı şekilde çözerek ilerlemesine benzer bir farklılık insanla makine arasında ortaya çıkacaktır. Dolayısıyla dünya oldukça radikal bir sistem değişikliği yaşayacaktır. İnsan düzenlemesiyle gerçekleşmiş olan yapılar, kontrol etmenin imkânsız olduğu bir biçimde kenara atılacaktır.

Burada tekilliğin esasen sadece bir teori olduğu ve ideoloji/fikir akımı olarak düşünülmemeyeceği argümanı karşımıza çıkabilir. Ancak bir yandan da teori, tüm diğer ideolojilerde olduğu gibi dondurulmuş ve gelişmenin yönünü belirleyen bir doktrine dönüşmüştür. Tekilliğin gerçekleşip gerçekleşmeyeceği, gerçekleşirse ütöpik ya da distöpik bir geleceği mi getireceği yönünde tartışmalar oldukça çeşitlidir. Bu makalenin odağı açısından, bu tartışmalardan ziyade mevcut teknolojik ilerlemenin tekilliğin ütöpik bir biçimde gerçekleşeceğine dair kesin inançla gerçekleşiyor olması daha önemlidir. Tekillik, özellikle Silikon Vadisi'nde, geleceğe dair mutlak bir senaryo olarak kabul edildiğinden başta yapay zekâ olmak üzere bilişim ve iletişim teknolojilerinin tasarım ve modellenmesi de bu referansla işlerlik göstermektedir. Bu durum mevcut yapay zekânın olası alternatiflerini tartışmayı neredeyse imkânsız kılmaktadır.

Tam bu noktada, Evgeny Morozov (2024), günümüz yapay zekâ çalışmalarının aldığı biçimin zorunlu bir yol olmadığını, bu biçimin bir zamanlar, karşıt düşünceler arasındaki hegemonya mücadelesi sonucunda ortaya çıktığını savunur. Morozov, bu mücadeleyi kazanan Silikon Vadisi anlayışının ötekilere göre daha tutucu olduğunu ve ortaya çıkan teknolojilerin insan yaratıcılığını daraltma ihtimalinin genişletme ihtimalinden daha fazla olduğunu belirtir. Silikon Vadisi'nin anlayışı ise bireysel ve toplumsal tüm sorunların teknoloji aracılığıyla çözülebileceğini öne süren "teknolojik çözümcülük" anlayışıdır. Bilgisayımın bağlantısallık ve yüksek karlarla birleşmesini hevesle karşılayan teknoloji önderleri, ürettikleri teknolojinin her türlü toplumsal soruna çare olabileceğini savunmaktadır. Morozov'a göre teknolojik çözümcülük, getirdiği tüm avantajların yanında, nihai optimizasyon hedefi ile karmaşık insan

deneyimlerini veri parçalarına indirgemekte ve toplumsal sorunların bağlamlarını yok saymaktadır. Dolayısıyla dijital devrim, makineleri insani hale getirmektense insanları daha mekanik hale getirmektedir.

Elbette Silikon Vadisi'nin kanaat önderlerinin tümüyle vahşi bir teknolojik determinizmi benimsediğini söylemek de abartılı olacaktır. Zaman zaman yapay zekâ çalışmalarının regüle edilmesine dair içeriden sesler de yükselmektedir. Örneğin OpenAI şirketinin 14 Mart 2023 tarihinde GPT-4 dil modelini kullanıma sunmasından yaklaşık bir hafta sonra, "Yaşamın Geleceği Enstitüsü" tarafından yayınlanan ve altında Max Tegmark, Steve Wozniak, Stuart Russell, Elon Musk, Jaan Tallinn gibi birçok ünlü ismin imzasının bulunduğu açık mektupta, GPT-4'dan daha güçlü yapay zekâ modellerinin geliştirilmesine en az 6 aylık bir ara verilmesi çağrısı yapılmıştır. Metinde yapay zekâ yarışının kontrolden çıktığı, bu derece güçlü yapay zekâ sistemlerinin "etkilerinin olumlu ve risklerinin yönetilebilir olduğundan emin olunduğunda" geliştirilmesi gerektiği, hatta 6 aylık duraklamanın gerçekleşmemesi durumunda devletlerin bu duruma müdahil olması gerektiği belirtilmiştir (URL-1, 2023). Bahsi geçen imzacıların çoğunun aynı zamanda teknolojik açıdan posthümanizmi benimsemiş olduğu düşünüldüğünde duraklamaksızın devam eden yapay zekâ çalışmalarının ne kadar büyük bir risk ve tehlike oluşturduğu daha iyi anlaşılmaktadır.

Silikon Vadisi'ne içeriden yöneltilen en ciddi eleştiriler ise teknoloji "gurusu" Jaron Lanier'dan gelmektedir. İnternet, dijital oyunlar, sanal gerçeklik gibi alanlarda kendisi de birçok üretime imza atmış olan Lanier, uzun süredir yaptığı konuşmalar ve ürettiği eserlerle internet teknolojilerinin başlangıçtaki özgür ruhundan ve demokratik potansiyelinden giderek saptığını dile getirmektedir. 2023 yılında yazdığı *There Is No AI* başlıklı yazısında ise son yıllardaki yapay zekâ çalışmalarını eleştirmekte; dijital bilginin bağlamdan kopuk olarak üretildiğini, yapay zekâ tarafından verilen cevapların gizemli kalmaması ve "veri saygınlığına" uygun olarak yararlanılan veri kaynaklarının açıklanması gerektiğini, bu yapılmadan yapay zekânın kontrol edilebilir ve ekonomik açıdan adil olamayacağını vurgulamaktadır. Lanier'a göre mevcut şekliyle üretilen yapay zekâ, toplumu uçuruma itmekte, çözüm ise onu "sosyal bir işbirliği biçimi" olacak şekilde üretmekten geçmektedir (Lanier, 2023).

Posthümanistler, ya da tekilliğin kaçınılmaz bir gidişat olduğunu savunan yazarlar, Michael Bess'in (2016, s. y.) "Jetgiller Yanılısı" olarak adlandırdığı hatayı tekrarlamaya eğilimlidirler. Yazara göre tıpkı ilk kez 1962 yılında yayınlanan Jetgiller çizgi filminde olduğu gibi teknolojinin oldukça ciddi bir değişim yaşayıp insanların temel özelliklerinin aynı kalacağı yaygın bir tahayyüldür. Bess, geleceğin teknolojisinin tozpembe bir biçimde tasvir edilmesinin insan bedeninin ve zihninin daha güçlü araçlarla değiştirileceği gerçeğinin psikolojik bir inkârı olduğunu savunmaktadır.

OpenAI yürütme kurulu başkanı Sam Altman'ın (2024) "yapay zekâ çağı" başlığıyla yayınlamış olduğu blog yazısı, Jetgiller Yanılgısı'na iyi bir örnektir. Altman, hiçbir şekilde temellendirilmemiş bir önermeyle, insanların yaratıcılık ve "birbirlerine faydalı olma" konusunda doğuştan gelen bir arzuya sahip olduklarını ve yapay zekânın bu konudaki kabiliyetlerimizi güçlendireceğini savunmaktadır. Ancak benzer konumdaki birçok teknokratın yaptığı gibi Altman da bu teknolojinin insan olmanın özünde ve kültürde yaratacağı büyük dönüşümü ve bu dönüşüm yaşanırken ortaya çıkacak olası tehlikeleri göz ardı etmektedir.

Yapay zekânın yarattığı heyecan dalgasının içinde Jetgiller Yanılgısı'nı sıklıkla yaşarız. Bu teknoloji, bir yandan hayatımızı kolaylaştırırken diğer taraftan benliğimizi ve kültürü ne yönde değiştireceğini kestiremeyiz. Örneğin ChatGPT'nin bir konuyu araştırma sürecini çok daha hızlı ve verimli kılması o sürecin içerisinde rastlantısal olarak öğrenilecek başka birçok bilgiyi eleyebilir. Böylece normalde yarı-rastlantısal olarak dallanıp budaklanan insana özgü öğrenme süreci, bir bilgisayarın çalışma prensibindeki doğrusal komut-çıktı basitliğine indirgenebilir. Buna benzer birçok değişim, birkaç kuşak sonra, insanın düşünce biçimini tümünden makineler gibi olmaya zorlayabilir. Buradaki makineleşmek bilimkurgu filmlerindeki robotlar gibi konuşmak ya da hareket etmek değil, düşünce ve kültürel üretim biçimlerinin makineleşmesidir. Dolayısıyla insanlığın Jetgiller'deki gibi kolaylaşmış yaşam pratiklerine sahip olacağı kesin olsa da insanın kendi benliğinin ve kültürünün ne ölçüde değişeceği ve ne yöne savrulacağı belirsizdir.

Sonuç

Bu makalede güncel yapay zekâ çalışmalarının insan kültürüne nasıl karşıt bir işlev gösterebileceğine odaklanılmıştır. Konuya dair akademik literatür ve diğer kaynaklardan yola çıkılarak ilgili temaların betimsel analizi yapılmıştır. Özellikle, yapay zekâ çalışmalarının salt kendiliğinden gelişen bilimsel bir süreç içerisinde değil sektör içerisindeki fikir liderlerinin ve şirket yöneticilerinin ideolojik-felsefi düşüncelerinin etkisi altında ilerlediği varsayımı üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda öncelikle yapay zekânın kavramsal olarak analizi yapılmış, adlandırılışı da dahil olmak üzere bazı çelişki ve problemler ele alınmıştır. Bu, basit bir dil probleminin çok ötesinde, kavrama karşı olan endüstriyel bakışla ilgilidir. Yapay zekâ mevcut haliyle insanlığın yaratıcılığını, toplumsal refahı, kültürel zenginliği beslemeye yönelik değil insan sonrası bir dünyaya gidilen yolda "verimlilik" ve kar maksimizasyonunu arttırmaya yönelik olarak geliştirilmektedir. Bunun yanında, bahsi geçen teknolojilerin kaderinin genel itibarıyla Silikon Vadisi ve çevresinden oluşan küçük bir gruba bırakılmış olması, alternatif fikirlerin ve gelişmelerin ortaya çıkmasını önleyen bir set işlevi görmektedir. Fazlasıyla endüstrileşmiş ve endüstrinin gücüyle denetimden ve regülasyondan bağımsız olarak özerkleşmiş teknolojik determinist bir yapay zekâ üretiminin insan kültürünü geri dönülemeyecek bir yola sürüklemesi,

bu yolun sonunda insan zekâsının yapay zekânın değerinin altında kalması ya da makinelerin çalışma biçimine benzemesi olası ihtimallerdendir.

Yapay zekâ teknolojisindeki gelişmeler, belirli fikir akımları ve gelecek projeksiyonlarının etkisi düşünüldüğünde daha iyi anlaşılmaktadır. Bunlar arasında en köklü düşünceler Transhümanizm ve Posthümanizm'dir. Bugünkü yapay zekâ çalışmalarının gelecek hedeflerine bakıldığında, insanın makineyle ortak bir forma geçmesi ve insan sonrası döneme hazırlık önemli bir çıkış noktasıdır. Her iki akımda da tekillik kaçınılmaz bir son olarak görüldüğünden bu aşamaya nasıl olsa geçileceği düşüncesi, yapay zekâ alanındaki rekabeti daha kurlsız ve kaotik bir hale getirmektedir. Posthümanist görüşler, sağlık, eğitim, yaşam kalitesi gibi konularda haklı olarak vadettiği birçok olumlu gelişmenin yanında, kültürel açıdan oldukça radikal ve insan hayatına öngörülemez zararlar verebilecek bir konuma da sahiptir. Bu açıdan Posthümanizm geniş boyutlarıyla irdelenmeye ve analiz edilmeye oldukça açıktır. Bu zararlar bilişim teknolojisinin önderleri/guruları tarafından da zaman zaman dile getirilmektedir.

Posthümanizm'in gelecek projeksiyonunda kaçınılmaz olarak gerçekleşecek olan tekillik, sonuçları açısından eleştirel bir perspektife her geçen gün daha fazla ihtiyaç duymaktadır. Tekillik, insanın makineyle birleşerek şimdikinden çok daha ileri bir boyuta sıçrayışı üzerinden erkenden kutlanırken, yaratacağı birçok eşitsizlik, hatta eşitsizliğin de ötesinde insan türünün büyük bir bölümünün yaşamsal açıdan değersiz bir konuma düşecek olması göz ardı edilmektedir. Bu durum, bildiğimiz anlamıyla insan kültürünün önünde duran en ciddi problemlerden biri olması nedeniyle, sadece teknolojik gelişmenin dümenini elinde tutan birkaç devletin ve şirketin inisiyatifine bırakılmamalı, siyaset, sosyal bilimler ve kamuoyu nezdinde öncelikli bir tartışma konusu haline getirilmelidir.

KAYNAKÇA

- Andrejevic, M. (2019). *Automated media*. New York: Routledge.
- Berry, J. W. (2022). Intelligence as ecological and cultural adaptation. *Intelligence in Context: The Cultural and Historical Foundations of Human Intelligence*, (ed.: Robert J. Sternberg - David D. Preiss), 7-30, Cham: Palgrave Macmillan.
- Bess, M. (2016). *Our grandchildren redesigned: Life in the bioengineered society of the near future*. Boston: Beacon Press.
- Bostrom, N. (2024). *Deep utopia: Life and meaning in a solved world*. Washington DC: Ideapress Publishing.
- Braidotti, R. (2021). *İnsan sonrası*. (çev.: Öznur Karakaş), İstanbul: Kolektif Kitap.
- Bridle, J. (2020). *Yeni karanlık çağ: Teknoloji ve geleceğin sonu*. (çev.: Kemal Güleç), İstanbul: Metis Yayınları.
- Chandler, D. (2015). A world without causation: Big data and the coming of age of Posthumanism. *Millennium: Journal of International Studies*, 43 (3), 833-851.
- Dyer-Witheyford, N. vd. (2022). *Yapay zekâ ve kapitalizmin geleceği: İnsandıışı bir güç*. (çev.: Barış Cezar), İstanbul: İletişim Yayınları.

- Harari, Y. N. (2016). *Homo deus: Yarının kısa bir tarihi*. (çev.: Poyzan Nur Taneli), İstanbul: Kolektif Yayınları.
- Héder, M. (2021). AI and the resurrection of technological determinism. *Információs Társadalom*, XXI (2), 119–130.
- Hristova, S. vd. (2020). *Algorithmic culture: How big data and artificial intelligence are transforming everyday life*. Maryland: Lexington Books.
- Kowalski, R. (1979). Algorithm= logic+control. *Communications of the ACM*, 22 (7), 424-436.
- Kurzweil, R. (2005). *The singularity is near: when humans transcend biology*. New York: Viking - Penguin.
- Kürkçüoğlu, H. (2024). *Algoritmalar ve kültürel üretim: YouTube öneri sistemi örneği*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Leonhard, G. (2018). *Teknolojiye karşı insanlık: İnsan ile makinenin yaklaşan çatışması*. (çev.: Cihan Akkartal - İlker Akkartal), İstanbul: Siyah Kitap.
- McCarthy, J. vd. (2006). A proposal for the dartmouth summer research project on artificial intelligence. *AI magazine*, 27 (4), 12-12.
- Moravec, H. (1988). *Mind children: The future of robot and human intelligence*. Cambridge: Harvard University Press.
- Yonck, R. (2019) *Makinenin kalbi: Yapay duygusal zekâ dünyasında geleceğimiz*. (çev.: Tufan Göbekçin), İstanbul: Paloma Yayınevi.

Elektronik Kaynaklar

- URL-1 (2023). Pause giant AI experiments: An open letter. <https://futureoflife.org/open-letter/pause-giant-ai-experiments>, (Erişim: 02.08.2024)
- Altman, S. (2024). The intelligence age. <https://ia.samaltman.com>, (Erişim: 24.09.2024)
- Bostrom, N. (2019). Transhümanist değerler. <https://bilimvesaire.com/2019/04/teknoloji/transhumanist-degerler>, (Erişim: 09.07.2024)
- Gates, B. (2023). The age of AI has begun, <https://www.gatesnotes.com/The-Age-of-AI-Has-Begun>, (Erişim: 21.05.2024)
- Huxley, J. (2020). Transhümanizm. <https://bilimvesaire.com/2020/01/teknoloji/transhumanizm-julian-huxley>, (Erişim: 28.06.2024)
- Morozov, E. (2024). The AI we could have had. <https://www.ft.com/content/c63dae2b-b0d5-4b27-a718-2cce165097b9>, (Erişim: 21.07.2024)
- Morozov, E. (2023). Ne yapay ne de akıllı: Yapay zekâ. (çev.: Cüneyt Bender), <https://vesaire.org/ne-yapay-ne-de-akilli-yapay-zekâ>, (Erişim: 27.06.2023)
- Sen, S. (2024) The nature of Intelligence and what it means to be human, <https://medium.com/@shayaksen/the-nature-of-intelligence-and-what-it-means-to-be-human-3dd57dc224c3>, (Erişim: 21.07.2024)
- Vinge, V. (1993). Technological singularity, https://cmm.cenart.gob.mx/delanda/textos/tech_sing.pdf, (Erişim: 28.07.2024).

Extended Summary

This study aims to examine the axis of thought underlying artificial intelligence practices, which have been expanding in influence and use in recent years, and the possible effects of artificial intelligence applications shaped under the influence of these ideas on culture in the future. The rapid and impressive development of artificial intelligence technologies makes it difficult for critical discussions about this technology to emerge and causes many innovations to enter our daily lives without much questioning. Techno-determinist and futurist approaches, which are the dominant tendencies in the literature, do not offer realistic solutions to current and future problems. Technologies such as artificial intelligence have become intertwined with culture and the human mind has merged with digital systems. In a world undergoing such profound change, a critical perspective is becoming increasingly important. But the technological buzz of artificial intelligence makes such discussions difficult.

Far beyond their role as corporate executives or software experts, technology leaders, who are decisive actors on social and political trajectories, have shaped their views on artificial intelligence within a distinct technological determinist framework. In addition, AI studies have also historically progressed along a certain axis. Whereas alternative ideas have been put forward from time to time, these ideas have not been responded to or have been forgotten. Therefore, today, a sectoral approach shaped by a technological determinist and Transhumanist-Posthumanist idea structure has emerged, mainly led by Silicon Valley.

The paper discusses mainstream trends and opposing views on artificial intelligence and examines the ideas of leaders in the industry and critical approaches to these ideas. The central question is whether AI will function in opposition to human culture as we now recognize it.

In this study, the literature on artificial intelligence is reviewed and the mainstream trends and the antitheses produced against these trends are examined. Philosophical and sociological movements such as technological determinism, Transhumanism, Posthumanism and Singularity are discussed to draw the ideological framework of artificial intelligence. Based on the concept of "Jetsons Fallacy", the common assumptions that technological development will only facilitate everyday practices and increase human cognitive capacity without showing irreversible effects on human nature and culture are questioned. In this context, artificial intelligence developments are considered as a case with its own unique dynamics in terms of its effects on the cultural sphere and this case is subjected to descriptive analysis.

In this article, it is discussed how current artificial intelligence studies can function in opposition to human culture. It is emphasized that AI technologies are shaped not only as a scientific development process, but also by the ideological and philosophical ideas of industry leaders and corporate executives. Instead of nurturing the creativity and cultural richness of humanity, artificial intelligence is being developed for efficiency and profit maximization, thus fostering an industrial structure that prevents the emergence of alternative ideas. It is pointed out that a technological determinist approach to the production of artificial intelligence would relegate human intelligence to a secondary position to machines.

The future of artificial intelligence research is being shaped by intellectual movements such as Transhumanism and Posthumanism. These movements project the inevitability of human-machine merger and a post-human era, but this process may cause irreversible cultural and social damage to human life. The radical changes that artificial intelligence applications will bring should not be left to the initiative of technology companies, but should instead be the subject of a broad debate within the framework of politics and social sciences. Ideas such as Posthumanism and Singularity, depending on how they are implemented, can lead to serious threats to human culture. In conclusion, the effects of AI technology on human culture and more inclusive and sustainable alternatives for the future of humanity should be a high-priority agenda for politics, social sciences and public opinion.

“İyi Yayın Üzerine Kılavuzlar ve Yayın Etiği Komitesi’nin (COPE) Davranış Kuralları” çerçevesinde aşağıdaki beyanlara yer verilmiştir. / The following statements are included within the framework of “Guidelines on Good Publication and the Code of Conduct of the Publication Ethics Committee (COPE)”:

Etik Kurul Belgesi/Ethics Committee Approval: Makale, Etik Kurul Belgesi gerektirmemektedir./Article does not require an Ethics Committee Approval.

Çıkar Çatışması Beyanı/Declaration of Conflicting Interests: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarların potansiyel bir çıkar çatışması yoktur. / There is no potential conflict of interest for the authors regarding the research, authorship or publication of this article.